

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 4 november 2016

Mål nr

B 5605-14

KLAGANDE

HT

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MN

MOTPARTER

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. CH

SAKEN

Förgripelse mot tjänsteman

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2014-10-24 i mål B 1942-14

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom endast på så sätt att Högsta domstolen bedömer gärningen som ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken och bestämmer antalet dagsböter till 40.

MN ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av HT i Högsta domstolen med 9 923 kr. Av beloppet avser 7 938 kr arbete och 1 985 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

HT har yrkat att åtalet och CHs skadeståndsyrkande ska ogillas.

Riksåklagaren har förklarat att han inte motsätter sig att hovrättens dom ändras på så sätt att HT döms – i stället för förgripelse mot tjänsteman – för ofredande alternativt misshandel, ringa brott, och har i anslutning till detta åberopat 4 kap. 7 § respektive 3 kap. 5 § brottsbalken.

CH har motsatt sig att hovrättens dom ändras i fråga om skadestånd.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Åklagaren yrkade vid tingsrätten att HT skulle dömas enligt 17 kap. 2 § första stycket brottsbalken för förgripelse mot tjänsteman enligt följande gärningsbeskrivning.

HT har den 26 juli 2013 på Assessorsgatan/Domargatan i Eskilstuna för att hindra eller hämnas för myndighetsutövning, otillbörligen förgripit sig på parkerings-vakten CH genom att kasta stenar på honom. Gärningen har medfört lidande, skada eller annan olägenhet. HT har betett sig hänsynlöst.

HT begick gärningen med uppsåt.

2. I anslutning till åtalet yrkade CH skadestånd för kränkning med 5 000 kr jämte ränta.
3. Tingsrätten, som fann att det inte var visat att HT hade agerat på det sätt som hade angetts i gärningsbeskrivningen, ogillade såväl åtalet som skadeståndsyrkandet.
4. Hovrätten har gjort en annan bedömning. Enligt hovrättens dom är det bevisat att ”HT i anslutning till att CH utfärdat en kontrollavgift otillbörligen förgripit sig på CH i dennes myndighetsutövning genom att kasta stenar på honom vilket åtminstone medfört visst lidande och olägenhet”. Hovrätten har därför dömt HT för förgripelse mot tjänsteman till 60 dagsböter å 50 kr. Hovrätten har också förpliktat honom att betala skadestånd till CH med 5 000 kr jämte ränta. Genom domen har HT vidare ålagts att betala 500 kr till brottsofferfonden.
5. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt kring gärningen.

Frågorna i Högsta domstolen

6. Det som Högsta domstolen i första hand ska pröva är om den gärning som hovrätten har funnit styrkt utgör förgripelse mot tjänsteman. Om så inte bedöms vara fallet, uppkommer frågan om det finns förutsättningar att i stället döma HT för ofredande eller i andra hand ringa misshandel.

När kan bestämmelsen om förgripelse mot tjänsteman tillämpas?

7. I 17 kap. brottsbalken finns bestämmelser som ger ett särskilt skydd för den som agerar i myndighetsutövning. I 1 § finns bestämmelser om våld eller hot mot tjänsteman och 2 § innehåller bestämmelser om förgripelse mot tjänsteman. För att någon ska dömas för förgripelse mot tjänsteman krävs, för det första, att han eller hon otillbörligen har företagit en gärning som medför lidande, skada eller annan olägenhet för någon annan eller hotat med en sådan gärning. För det andra krävs att gärningsmannens syfte har varit att tvinga eller hindra någon i dennes myndighetsutövning eller att hämnas för en åtgärd i myndighetsutövning.

8. Med myndighetsutövning brukar avses åtgärder som gäller utövandet av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet eller annat jämförbart förhållande, eller ingrepp i enskildas frihet eller egendom. Myndighetsutövning grundas ytterst på samhällets maktbefogenheter gentemot den enskilde. Den kommer till stånd och får, i förekommande fall, rättsverkningar för eller emot den enskilde i kraft av offentlighetsregler, inte på grund av avtal eller i övrigt regler av privaträttslig natur.

9. Avgifter för felaktig parkering kan utgå enligt lagen (1976:206) om felparkeringsavgift eller enligt lagen (1984:318) om kontrollavgift vid olovlig parkering.

10. Lagen om felparkeringsavgift, som tillämpas vid överträdelse av offentligrättsliga föreskrifter om parkering eller stannande på gatumark, är i grunden av offentligrättsligt slag. När en därtill behörig person beslutar om en felparkeringsavgift, har detta karaktären av myndighetsutövning.

11. Lagen om kontrollavgift vid olovlig parkering är tillämplig om en markägare har upplåtit ett område för parkering eller har förbjudit parkering inom området. Den medger att avgift tas ut när ett fordon har parkerats i strid mot villkor eller förbud som markägaren har beslutat om. I lagens förarbeten har framhållits att utfärdande av parkeringsanmärkning på tomtmark inte utgör myndighetsutövning. Där betonas också att förhållandet mellan markägaren och bilisten är rent privaträttsligt. (Se prop. 1983/84:104 s. 43 och 59.)

12. Enligt 17 kap. 5 § brottsbalken ska det som sägs i 1, 2 och 4 §§ också gälla om någon på sätt som sägs i de nämnda paragraferna förgriper sig mot eller hindrar den som enligt särskild föreskrift ska åtnjuta samma skydd som följer med myndighetsutövning. Viss tjänsteutövning som i sig inte utgör myndighetsutövning har alltså samma straffrättsliga skydd som myndighetsutövning. Sådana särskilda föreskrifter som avses i 5 § finns i bl.a. lagen (1975:688) om skydd för viss tjänsteutövning. Av den lagen följer att bl.a. vissa trafiktjänstemän har det straffrättsliga skydd som sägs i 17 kap. brottsbalken (se p. 3 i nämnda lag, jfr NJA 2001 s. 859). Ytterligare en sådan särskild föreskrift finns i 7 § lagen (1974:191) om bevakningsföretag. Den innebär att den som är godkänd för anställning i bevakningsföretag och har till uppgift att utföra bevakningstjänst (väktare) har det skydd som avses i 17 kap. 5 § när han eller hon utför sådan tjänst.

Var det i detta fall fråga om förgripelse mot tjänsteman?

13. Hovrätten har funnit styrkt att HT vid det aktuella tillfället kastade sten mot parkeringsvakten CH med anledning av att denne hade utfärdat en

kontrollavgift. Utfärdande av kontrollavgift utgör som framgått inte myndighetsutövning. Såvitt framkommit i målet var CHs befattning eller arbete inte av det slag som enligt 17 kap. 5 § brottsbalken har samma straffrättsliga skydd som myndighetsutövning. HTs gärning utgjorde därför inte förgripelse mot tjänsteman.

Innefattar gärningsbeskrivningen ett påstående om ofredande?

14. Frågan är då om HT ska – som riksåklagaren har gjort gällande i Högsta domstolen – dömas för ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. Till grund för yrkandet om ansvar enligt denna paragraf ligger samma gärningsbeskrivning som tidigare (se p. 1).

15. Enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken får en dom normalt inte avse annan gärning än den för vilken talan om ansvar i behörig ordning har förts. En domstol kan därför döma för ofredande bara om gärningsbeskrivningen innehåller de gärningsmoment som svarar mot detta brott.

16. För ofredande döms enligt 4 kap. 7 § brottsbalken den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan. De angivna gärningsmomenten finns också i åklagarens gärningsbeskrivning. Visserligen har åklagaren inte använt begreppet ”ofredar”. Det som åklagaren har påstått om att HT har förgripit sig på CH på ett sätt som har medfört bl.a. lidande får emellertid anses innefatta ett påstående om att HT har ofredat CH. Vad som sägs i 30 kap. 3 § rättegångsbalken utgör därför inget hinder mot att döma HT för ofredande.

Preskription och åtalsjustering

17. Bestämmelserna om åtalspreskription i 35 kap. 1 § brottsbalken innebär att ett åtal för visst brott ska ogillas om preskriptionstiden för brottet har gått ut. Preskriptionstiden för ofredande är två år (se 35 kap. 1 § och 4 kap. 7 § brottsbalken). Tiden räknas från gärningstillfället och preskriptionsavbrott sker, såvitt nu är av intresse, när den tilltalade får del av åtalet. Preskriptionsbestämmelserna får betydelse bl.a. om åtalet först avser ett visst brott men åklagaren sedan justerar åtalet, t.ex. genom tillägg till gärningsbeskrivningen så att den avser ett visst annat brott.

18. I rättsfallet NJA 2011 s. 611 hade den tilltalade fått del av ett påstående om att gärningen skulle rubriceras som ett annat brott först efter det att preskriptionstiden för detta andra brott hade gått ut. Domstolen konstaterade, med hänvisning till artikel 6 i Europakonventionen och viss praxis från Europadomstolen, att det numera inte är möjligt att döma enligt en viss straffbestämmelse utan att den tilltalade i förväg har fått reda på att bestämmelsen kan vara tillämplig. Enligt domstolen får rätten att bli informerad om den rättsliga kategoriseringen anses medföra att preskriptionsavbrott enligt 35 kap. 1 § brottsbalken i princip förutsätter inte endast att den misstänkte har fått del av en gärningsbeskrivning som kan anses innefatta påstående om brott enligt en viss straffbestämmelse utan också att han eller hon har fått reda på att straffbestämmelsen kan vara tillämplig. Domstolen tillade att undantag kan gälla i vissa situationer, t.ex. vid gradindelade brott och vid andra brott där förhållandet mellan olika straffbestämmelser är sådant att tillämpningsområdet för en straffbestämmelse ligger helt inom ramen för en viss annan straffbestämmelses tillämpningsområde. (Se p. 17 och 18 i det nämnda rättsfallet.)

19. Huvudregeln är således att en åtalsjustering som innebär att ett nytt lagrum åberopas måste göras inom preskriptionstiden för det nya brottet. I vissa fall, där det finns ett mycket tydligt samband mellan den ursprungliga

brottsrubriceringen och den som åklagaren sedermera gör gällande, kan dock huvudregeln frångås. De undantagssituationer som Högsta domstolen nämnde i 2011 års rättsfall utgör endast exempel. Ett annat exempel är då det ursprungliga åtalet har avsett ett fullbordat brott men åklagaren sedan justerar åtalet till att avse motsvarande försöksbrott. Ytterligare ett exempel är när åtalet har justerats från gärningsmannaskap till motsvarande medverkansbrott. (Jfr Berggren m.fl., Brottsbalken [1 januari 2016, Zeteo], kommentaren till 35 kap. 1 § under rubriken Preskriptionsavbrotts omfattning.)

Föreligger det hinder mot att döma HT för ofredande på grund av åtalspreskription?

20. Den aktuella gärningen begicks i juli 2013. Riksåklagaren justerade åtalet först i december 2015. Vid den tidpunkten hade den tvååriga preskriptionstiden för ofredande gått ut.

21. Frågan är då om det på grund av de principer som har slagits fast i rättsfallet NJA 2011 s. 611 finns hinder mot att döma HT för ofredande. Den huvudregel som anges i detta rättsfall – att en ny brottsrubricering kan beaktas endast om den tilltalade har fått kännedom om den före utgången av preskriptionstiden för det nya brottet – kan frångås om det finns ett visst samband mellan det ursprungliga och det nya lagrummet. En gärning som motsvarar brottsrekvisiten för ofredande i 4 kap. 7 § brottsbalken är, om den är otillbörlig och riktar sig mot någon i dennes myndighetsutövning, att anse som förgripelse mot tjänsteman enligt 17 kap. 2 § samma balk. Detta brott kan beskrivas som en kvalificerad form av ofredande i sådana situationer. Det finns alltså ett nära samband mellan de båda bestämmelsernas tillämpningsområden. Huvudregeln bör därför inte tillämpas här. Bestämmelserna om åtalspreskription hindrar därmed inte att HT döms för ofredande.

Sammanfattning

22. Den gärning som hovrätten har funnit att HT begått utgör inte förgripelse mot tjänsteman. Gärningen innefattar emellertid ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. Åtalspreskription har inte inträtt. HT ska därför dömas för ofredande till dagsböter. Antalet dagsböter bör bestämmas till 40.

Kränkningersättning

23. Den ändrade rubriceringen ger inte anledning att bedöma CHs rätt till kränkningersättning på annat sätt än hovrätten har gjort.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Göran Lambertz, Agneta Bäcklund, Anders Eka och Sten Andersson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Anna Sollerborn